

DEBIUTY

Magdalena Staniszewska
Warszawa

Antologia poezji Jeana Molineta w kodeksie Biblioteki Narodowej 3762 III

Rękopis o sygnaturze BN 3762 III przechowywany w zbiorach specjalnych Biblioteki Narodowej w Warszawie jest kolekcją utworów poetyckich Jeana Molineta, związanego z dworem książąt burgundzkich francuskiego pisarza z drugiej połowy XV wieku. Kodeks ten dotychczas nie budził zainteresowania uczonych, przez co nie został uwzględniony w badaniach nad tradycją rękopiśmienną utworów późnośredniowiecznego poety¹. Tym samym wolno zaryzykować stwierdzenie, że rękopis warszawski jest nie tylko nieznanym przekazem poezji Molineta, lecz także nieznaną redakcją jego wierszy. Postawioną tezę można potwierdzić bądź zanegować w oparciu o wyniki analizy kodykologicznej manuskryptu BN 3762 III.

Nie znamy dokładnej daty przyjścia Jeana Molineta na świat. Pewny jest jedynie rok – 1435². Pisarz urodził się najprawdopodobniej w miej-

¹ Rękopis BN 3762 III nie jest wymieniony w żadnej pracy poświęconej twórczości Molineta: N. Dupire, *Étude critique des manuscrits et éditions des poésies de Jean Molinet*, Paris 1932; *Les faictz et dictz de Jean Molinet*, publ. par N. Dupire, Paris 1936–1939, t. 1–3; A. Armstrong, *Technique and Technology: Script, Print, and Poetics in France, 1470–1550*, Oxford 2000.

² Zob. P. Champion, *Histoire poétique du quinzième siècle*, t. 2: *Charles d'Orléans, Le Pauvre Villon, Arnould, Greban, Jean Meschinot le «Banni de Liesse», Me Henri Baude élu des finances et poète, Jean Molinet rhétoriqueur*, Paris 1966, «Bibliothèque du XVe siècle, t. 28», s. 311; H. Guy, *Histoire de la poésie française au XVI siècle*, t.1: *L'école des rhétoriciens*, Paris 1910, «Bibliothèque Littéraire de la Renaissance. Nouvelle Série, t. 4», s. 158; P. Zumthor, *Anthologie des grands rhétoriciens*, Paris 1978, s. 73.

scowości Desvres³ (prowincja Boulonnais⁴), mieszczącej się obecnie w regionie Nord-Pas-de-Calais na północy Francji⁵. Poeta pobierał nauki w Paryżu i około 1454 r. zdobył tytuł magistra sztuk wyzwolonych (*maître ès arts*)⁶. Przełomowym wydarzeniem w życiu Molineta było rozpoczęcie służby na dworze książąt burgundzkich w Valenciennes⁷. Początkowo pisarz miał okazję uczyć się i pracować u boku wielkiego Georges'a Chastellaina, ówczesnego *indiciaire* domu burgundzkiego (czyli oficjalnego kronikarza rodziny książęcej) w charakterze jego sekretarza. Artysta po śmierci Chastellaina (13 lutego 1475 r.) awansował i objął stanowisko po swoim mistrzu. Pełniąc funkcję książęcego historiografa Karola Śmiałego kontynuował dzieło poprzednika i spisał prozą w rodzimym języku *Chroniques* (*Kroniki*) za lata 1474–1506⁸. Poza upamiętnianiem dziejów wspaniałego rodu książąt burgundzkich Molinet, jako czołowy reprezentant Wielkich Retoryków (*Grands Rhétoriciens*)⁹, piastował także

³ Miejscowość Desvres należała wówczas do północnej części Księstwa Burgundii.

⁴ Zob. *Literatura francuska*, t.1: *Od początków do końca XVIII wieku*, pod red. A. Adam, G. Lermier, E. Morot-Sir, Warszawa 1974, s. 133.

⁵ Zob. P. Champion, dz. cyt., s. 311; H. Guy, dz. cyt., s. 158.

⁶ Zob. J. Devaux, *Jean Molinet: indiciaire bourguignon*, Paris 1996, «Bibliothèque du XVe siècle, t. 55», s. 120, 122.

⁷ Wraz z objęciem tronu w drugiej połowie XIV wieku przez dynastię burgundzkich Walezjuszy (*Valois-Bourgogne*), rozpoczął się przełomowy etap w historii tego kraju, który w następnym stuleciu przeżywał swoją największą świetność. Dzięki umiejętnej prowadzonej polityce władcy Burgundii (Filip II Śmiały, Jan II bez Trwogi, Filip III Dobry i Karol Śmiały) stworzyli jedno z najpotężniejszych mocarstw późnośredniowiecznej Europy, które mogło konkurować na arenie międzynarodowej z Francją czy Anglią. Zob. J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, Warszawa 2005; C. Oursel, *Petite histoire de Bourgogne*, Paris 1945, «Petites Histoires des Provinces Françaises»; E. Potkowski, *Crécy – Orlean 1346–1429*, Warszawa 1986; A. Ziemia, *Sztuka Burgundii i Niderlandów 1380–1500*, t. 1: *Sztuka dworu burgundzkiego oraz miast niderlandzkich*, Warszawa 2008. «Praca Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego».

⁸ *Chroniques de Jean Molinet*, t.1, publiées, pour la première fois, d'après les manuscrits de la Bibliothèque du Roi, par J.-A. Buchon, Paryż 1827, s. 7; P. Champion, dz. cyt., s. 392.

⁹ Termin Wielcy Retorycy powstał z myślą o francuskich poetach drugiej połowy XV i początku XVI stulecia. Pisarze zaliczani do tej grupy nie stworzyli zorganizowanego ruchu literackiego ani szkoły poetyckiej *sensu stricto*, jednak wypracowali wspólną koncepcję sztuki rymotwórczej i tradycji piśmienniczej. Najważniejszymi cechami charakterystycznymi ich twórczości były troska o piękno poetyckiego języka francuskiego oraz zainteresowanie zagadnieniami brzmienia i stylu. Retorycy zawodowo byli związani z możnymi rodami – w zamian za protekcję piastowali funkcje oficjalnych kronikarzy i historiografów, książęcych doradców i nadwornych poetów. Zob. P.-Y. Badel, *La Rhétorique des grands rhétoriciens*, „Bulletin de l'association d'étude sur l'humanisme, la réforme et la renaissance”, 18:1984; K. Dybeł, B. Marczuk, J. Prokop, *Historia literatury francuskiej*, Warszawa 2005; H. Guy, dz. cyt.; *Literatura francuska*, t. 1; P. Zumthor, *Anthologie des grands...*; tenże, *Le masque et la lumière: la poétique des Grands Rhétoriciens*, Paris 1978.

stanowisko nadwornego poety władców Burgundii. Zróznicowane tematycznie wiersze pisarza można podzielić na dwie grupy. Do pierwszego, a zarazem najliczniejszego zbioru zaliczamy poematy okolicznościowe, które powstały równoległe do wydarzeń opisanych w *Chroniques*. Są to dzieła prezentujące wydarzenia militarne, teksty o charakterze politycznym, a także seria utworów upamiętniających ważne wydarzenia na dworze książąt burgundzkich, jak narodziny, zawieranie związków małżeńskich czy zgony¹⁰. Druga grupa utworów poetyckich Molineta obejmuje liczne wiersze o różnorodnej tematyce – od poematów o charakterze religijnym poprzez listy i dysputy swobodnej treści, parodie, wiersze ironiczne i kpiarskie po teksty moralizatorskie i dydaktyczne¹¹.

Po śmierci Karola Śmiałego¹² artysta pozostawał na usługach jedynej córki i dziedziczki księcia, Marii Burgundzkiej, oraz jej męża Maksymiliana I Habsburga, przyszłego cesarza niemieckiego¹³, który w 1485 r. zaaprobował Molineta na stanowisku swego oficjalnego kronikarza¹⁴. Poeta związany był także z ich dziećmi: piastował funkcję bibliotekarza Małgorzaty Habsburg¹⁵, a w 1497 r. został mianowany doradcą Filipa I Pięknego Habsburga (Filipa I Kastylijskiego)¹⁶. Pod koniec swoich dni Molinet spełniał się również w innej sferze – duchowej. Owdowiawy pisarz między 1477 a 1481 r., w nieznanych okolicznościach, otrzymał kilka godności kanonicznych i do śmierci pełnił posługę kapłańską w kościele Notre-Dame de la Salle-le-Comte w Valenciennes. Zmarł w wieku 72 lat, 23 sierpnia 1507 roku. Został pochowany obok swojego mistrza, wielkiego Georges'a, na cmentarzu kościoła Notre-Dame de la Salle-le-Comte w Valenciennes¹⁷.

Papierowy kodeks BN 3762 III o wymiarach 28 × 20 cm, będący zbiorem poezji Molineta, nie posiada pierwotnej numeracji z okresu swojego powstania. Został za to opatrzony dwiema późniejszymi z pierwszej połowy XX wieku. Wskazówka dotycząca pierwszego i zarazem wcześniejszego liczbowania znajduje się pod głównym tekstem rękopisu, na dole karty 157v. Zgodnie z zamieszczoną tam notatką w języku rosyjskim, 7 X 1909 r. niejaki Chr. Łoparow naliczył 158 kart manuskryptu. Uzu-

¹⁰ Zob. H. Guy, dz. cyt., s. 162–166; *Dictionnaire des littératures de la langue française*, t. 2: *G-O*, éd. J.-P. de Beaumarchais, D. Couty, A. Rey, Paris 1984, s. 1530–1531; P. Zumthor, *Le masque et la lumière...*, s. 49.

¹¹ Zob. *Dictionnaire des littératures...*, s. 1531.

¹² Karol Śmiały poległ w bitwie pod Nancy 5 stycznia 1477 r.

¹³ Zob. P. Zumthor, *Anthologie des grands...*, s. 74.

¹⁴ Zob. tenże, *Le masque et la lumière...*, s. 44.

¹⁵ Zob. *Chroniques de Jean Molinet...*, s. 5.

¹⁶ Zob. *Literatura francuska...*, s. 134.

¹⁷ Zob. P. Zumthor, *Le masque et la lumière...*, s. 44.

pełnienie tej informacji stanowi niestandardowa foliacja zapisana tą samą ręką i tym samym czarnym atramentem co zdanie z przedostatniej karty, polegająca na liczbowaniu jedynie co dziesiątej karty kodeksu (środek dolnego marginesu karty opatrzony liczbą arabską). Druga, późniejsza numeracja kodeksu warszawskiego jest typową foliacją – każda karta rękopisu posiada swój własny odrębny numer przedstawiony za pomocą cyfr arabskich i wpisany ołówkiem w górnym prawym rogu stron nieparzystych. W tym przypadku suma ponumerowanych kart pokrywa się z wcześniejszą foliacją i również wynosi 158. Oba systemy numeracji manuskryptu wykazują, że rękopis warszawski składa się ze 158 ponumerowanych kart, z czego 157 pierwszych wykonanych jest z papieru, ostatnia zaś – k. 158 – jest pergaminowa. Papierowa część rękopisu, tworząca główny blok kodeksu, została zebrana i usystematyzowana w składki, natomiast jednoelementowa część pergaminowa pełni funkcję tylnej karty ochronnej.

Rękopis BN 3762 III jest zbudowany z 14 papierowych składek, wśród których można wyróżnić siedem seksternionów, trzy septerniony, trzy kwinterniony oraz jeden kwaternion. Trzy poszyty posiadają nieparzystą ilość kart, co świadczy o zaburzeniu ich struktury¹⁸. Należy dodać, że kodeks posiadał również cztery nienumerowane karty ochronne wykonane z pergaminu, mieszczące się na początku bloku książkowego. Tym samym kompletny kodeks warszawski musiał liczyć 164 karty usystematyzowane w składki oraz pięć dodatkowych pergaminowych kart ochronnych: cztery nienumerowane karty mieściły się na początku bloku książkowego, a jedna numerowana karta znajduje się na jego końcu. Karty musiały zaginać przed opatrzeniem rękopisu pierwszą foliacją, czyli przed 7 października 1909 roku, ponieważ w obu numeracjach jest zachowana ciągłość. Brakująca karta pierwszej składki była z pewnością zapisana, ponieważ analiza treści wykazuje ubytki w tekście w odpowiednich miejscach. Jeśli zaś chodzi o zagubione karty siódmego oraz czternastego poszytu, nie ma możliwości wydedukowania na podstawie analizy zawartości kodeksu, czy oryginalnie były one zapisane, czy może pozostały puste. Zarówno na karcie 74r, jak i na karcie 157v kończą się

¹⁸ Struktura rękopisu: I (6+5) k. 1–11 – brak ostatniej nienumerowanej karty składki, która powinna mieścić się między 11 a 12 kartą rękopisu, II (6+6) k. 12–23, III (6+6) k. 24–35, IV (6+6) k. 36–47, V (6+6) k. 48–59, VI (5+5) k. 60–69, VII (4+1) k. 70–74 – brak trzech ostatnich nienumerowanych kart składki, które powinny mieścić się między 74 a 75 kartą rękopisu, VIII (6+6) k. 75–86, IX (7+7) k. 87–100, X (6+6) k. 101–112, XI (5+5) k. 113–122, XII (7+7) k. 123–136, XIII (7+7) k. 137–150, XIV (5+2) k. 151–157 – brak trzech ostatnich nienumerowanych kart składki, które powinny mieścić się po 157 karcie rękopisu, k. 158 – tylna karta ochronna niezaliczona do żadnej ze składek.

utwory, a na kartach następujących po nich rozpoczynają się z kolei nowe, dlatego trudno jest zweryfikować, czy na wyrwanych kartach został zawarty jakikolwiek tekst.

Dzięki analizie treści można przypuszczać, że składki zostały zszyte i oprawione w prawidłowej kolejności, mimo braku kustoszy i reklamantów. Co więcej, rękopis posiada oryginalną ilość poszytów. Przeprowadzone badania nad kompozycją kodeksu warszawskiego pozwalają także wstępnie ustalić, że kodeks – w przeciwieństwie do tzw. „klocka” złożonego z określonej ilości niezależnych jednostek kodykologicznych przypadkowo połączonych oprawą – tworzy jednolitą całość, która powstała w tym samym czasie, miejscu i w tych samych okolicznościach. Potwierdzić powyższą tezę mogą także wyniki badań nad materiałem pisarskim manuskryptu BN 3762 III. Zbadanie papieru, jak i znajdujących się na nim filigranów jest również pomocne w określeniu przybliżonego czasu i miejsca powstania niedatowanego kodeksu.

Karty manuskryptu warszawskiego posiadają od siedmiu do dziewięciu pionowych kres, liczne, gęsto rozmieszczone żeberka przyjęły zaś pozycję poziomą. Arkusze kodeksu są opatrzone filigranem głównym usytuowanym na środku lewej bądź prawej części bifolium. Na podstawie układu kres i żeberka oraz położenia znaku wodnego na kartach można wywnioskować, że wszystkie arkusze rękopisu warszawskiego są *in folio*. W badanym kodeksie można odszukać dwa rodzaje filigranów¹⁹. Pierwszy z nich – precyzyjnie wykonany symbol ręki w pozycji pionowej – mieści się pomiędzy dwiema kresami i prezentuje wewnętrzną stronę wyprostowanej dłoni, której wszystkie palce są złączone i skierowane ku górze. Ręka od strony nadgarstka jest opatrzona najprawdopodobniej prostym mankietem. Zdarza się, że na niektórych kartach filigran jest obrócony w pionie. Drugi motyw – jednorożec w pozycji pionowej – znajduje się pomiędzy trzema kresami, z czego wynika, że środkowa linia jest kresą nośną. Filigran przedstawia starannie wykonany profil całego jednorożca, którego róg zwrócony jest ku górze. Podobnie jak symbol ręki drugi znak wodny na niektórych kartach jest przedstawiony górami do dołu.

¹⁹ Rozmieszczenie filigranów w składkach: I – motyw dłoni (k. 2, 3, 5, 7, 9), brak jednej karty z filigranem, II – motyw dłoni (k. 12, 13, 14, 17, 19, 20), III – motyw dłoni (k. 26, 27, 28, 29, 34, 35), IV – motyw dłoni (k. 36, 42, 43, 44, 45, 46), V – motyw dłoni (k. 48, 49, 50, 51, 54, 55), VI – motyw dłoni (k. 64, 66, 67, 68, 69), VII – motyw jednorożca (k. 71, 74), brak dwóch kart z filigranami, VIII – motyw dłoni (k. 76, 77, 78, 79, 80, 86), IX – motyw dłoni (k. 87, 89, 91, 92, 94, 97, 99), X – motyw dłoni (k. 102, 106, 108, 109, 110, 112), XI – motyw dłoni (k. 113, 115, 118, 119, 121), XII – motyw dłoni (k. 124, 125, 127, 129, 131, 133, 136), XIII – motyw dłoni (k. 137, 138, 139, 143, 145, 146, 147), XIV – motyw dłoni (k. 151) oraz motyw jednorożca (k. 153, 155, 157), brak jednej karty z filigranem.

Filigran o kształcie dłoni jest najbardziej zbliżony do wzoru Piccard, nr 154577 (datowanie: 1517 rok, miejsce stosowania: Antwerpia)²⁰. Drugi znak wodny o symbolu jednorożca wykazuje bardzo duże podobieństwo do filigranu Briquet, t. 3, nr 10100 (datowanie: 1518 rok, miejsce stosowania: Haga)²¹. Daty krańcowe dla scharakteryzowanych filigranów mieszczą się między 1517 a 1518 rokiem. Na podstawie zebranych informacji wolno przypuszczać, że kodeks warszawski najprawdopodobniej powstał w pierwszej ćwierci XVI wieku w Niderlandach (na terenach północnej Burgundii?).

Dla potwierdzeniu lub sfalsyfikowaniu tezy dotyczącej przybliżonego czasu i miejsca powstania rękopisu BN 3762 III może okazać się pomocna analiza pisma. Manuskrypt warszawski został spisany w języku starofrancuskim. Pismo użyte w kodeksie wykazuje cechy charakterystyczne dla późnośredniowiecznego pisma określanego w literaturze jako bastarda burgundzka. Rękopis sporządził jeden kopista, o czym świadczy jednolity charakter pisma utrzymany w całym manuskrypcie. Jest to pismo staranne, jednak pojedyncze wyrazy zostały zapisane pospiesznie, przez co są mniej czytelne. Tekst rękopisu umieszczono w jednej kolumnie. Szerokość kolumn nie jest jednakowa na wszystkich kartach, ale rozmieszczenie tekstu na stronach jest estetyczne. Dodatkowo manuskrypt nie został napisany jednym ciągiem – w przypadku niektórych utworów poszczególne partie tekstu oddzielono jednowersowym odstępem, dzięki czemu układ strony jest bardziej przejrzysty. Należy także odnotować, że tytuły kolejnych utworów zapisano zdecydowanie większym liternictwem niż tekst główny. Litery majuskulne zarezerwowano zaś dla inicjałów oraz rozpoczynania nowych partii tekstu (akapitów), a także dla tytułów utworów. Czasem wielką literą pisane były też imiona własne, ale nie jest to regułą. Dodatkowo w rękopisie występują zarówno cyfry rzymskie, jak i arabskie.

Mimo że kodeks warszawski został spisany w języku wernakularnym, kopista przy przepisywaniu zastosował liczne abrewiacje²². Wśród nich można wymienić skrócenia za pomocą kontrakcji, które zastosowano

²⁰ Zob. G. Piccard, *Die Wasserzeichenkartei Piccard im Hauptstaatsarchiv Stuttgart*, Stuttgart 1961–1997 (nr 154577).

²¹ Zob. C.-M. Briquet, *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 1–4, Genève-Paris 1907 (nr 10100).

²² Aleksander Gieysztor (*Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 2009, s. 150) podaje, że abrewiacje stworzone na potrzeby łaciny nie znalazły szerokiego zastosowania w językach narodowych: czeskim, polskim, niemieckim czy angielskim. Inaczej wygląda sytuacja w przypadku języków francuskiego i włoskiego, które ze względu na większe analogie z łaciną mogły być częściej opatrzone skrótami wyrazowymi zapożyczonymi z tego języka.

między innymi w słowach „comme”, „membres”, „chascun”, „memoire”, „bonne”, „nostre”, oraz skrócenia za pomocą suspensji, których użyto w przypadku wyrazów „par” i „que”. Ligatury pojawiają się w manuskrypcie stosunkowo rzadko – ich obecność można przede wszystkim zaobserwować w zbitkach „oe”, „pe”, „po” oraz w pisanych obok siebie literach „m”, „n” oraz „u”. Niekiedy trudno jest także odróżnić litery „c” oraz „t”, które w większości wyrazów zostały nakreślone w podobny sposób. Ponadto w tekście można odnotować podwójny zapis litery „s” (na początku wyrazu przyjmuje ona formę długą, na końcu zaś – krótką) oraz specyficzny sposób zapisywania litery „z”, charakterystyczny dla języka francuskiego.

Szata graficzna manuskryptu BN 3762 III jest bardzo uboga. W rękopisie nie zastosowano rubrykowania – żaden wyraz, słowo czy fragment tekstu nie został wyróżniony czerwoną farbą. Co więcej, także nieliczne zdobienia występujące w kodeksie warszawskim zostały wykonane czarnym kolorem. Bardzo oszczędną dekorację manuskryptu tworzą proste inicjały nakreślone tym samym atramentem co tekst główny²³. Poza tym rękopis został opatrzony tylko jednym, skromnym rysunkiem przedstawiającym statek (k. 157r), stanowiącym najprawdopodobniej uzupełnienie tekstu znajdującego się obok. Na k. 138v znajdujemy tzw. „rączkę”, wskazującą istotny dla kopisty, właściciela bądź czytelnika fragment tekstu. Na kilku kartach rękopisu można dostrzec nieliczne próby pióra.

Kodeks warszawski jest opatrzony oryginalną oprawą, niemniej jednak nie przetrwała ona do naszych czasów w nienaruszonym stanie. Grzbiet książki został prawie całkowicie zniszczony, a jego niewielkie elementy zachowały się tylko w górnej i dolnej części kodeksu. Okładki manuskryptu o wymiarach 28,5 × 20 cm zostały wykonane z tektury obciążonej skórą. Składki kodeksu wraz z dodatkowymi kartami zabezpieczającymi złączono w całość najprawdopodobniej za pomocą pasków lnianych, które następnie obszyto jasnym sznurkiem. W wyniku szycia powstało pięć pojedynczych zwięzów uwypuklonych na grzbiecie. Pomiędzy pierwszym a drugim zwięzem (licząc od góry) zachował się niezapisany pasek pergaminowy usztywniający delikatny grzbiet bloku książkowego. Paski zwięzów zostały wpuszczone w odpowiednich miejscach w kanaliki znajdujące się w krawędzi okładki. Następnie zostały przeciągnięte przez

²³ Inicjały znajdują się na następujących kartach: k. 50v (litera „L”, motyw twarzy), k. 55v (litera „L”, motyw twarzy), k. 57v (litera „J”, ornament), k. 66r (litera „L”, motyw twarzy), k. 121v (litera „L”, ornament), k. 125v (litera „A”, motyw twarzy), k. 126v (litera „C”, motyw twarzy), k. 134v (litera „C”, motyw twarzy), k. 136r (litera „C”, motyw twarzy), k. 141r (litera „L”, motyw twarzy), k. 144r (litera „L”, ornament), k. 146v (litera „L”, motyw twarzy), k. 150v (litera „L”, motyw twarzy), k. 157r (litera „A”, ornament).

wywiercone w tekturowej okładce otwory, po czym poprowadzono je po zewnętrznej stronie okładki. W kolejnym etapie zwięzy ponownie przeciągnięto przez drugi zestaw dziurek wydrążonych w okładzinie, w taki sposób aby ostatecznie ich końce znajdowały się po wewnętrznej stronie oprawy. Przednia część oprawy została połączona z blokiem książkowym prawdopodobnie w analogiczny sposób. Oba krańce grzbietu dodatkowo wzmocniono (Inianymi?) kapitałkami obszytymi czerwoną nitką. Tekturowe okładki rękopisu warszawskiego zostały obciążone ciemnobrązową skórą, którą częściowo zawinięto i przyklejono do ich wewnętrznych stron. Okładki zostały ozdobione techniką introligatorską określaną w fachowej literaturze jako „tłoczenie na ślepo”. Na ich powierzchni można zaobserwować odcisnięty za pomocą stempli kunsztowny ornament geometryczny z motywami roślinnymi. Nie wszystkie odbite w oprawie wzory są dobrze widoczne, ponieważ w niektórych miejscach okładziny wytarły się, a skóra popękała i uległa przebarwieniu. Widoczne ślady w postaci otworów wyszlizganych na odpowiednich partiach brzegów wskazują, że kodeks warszawski był opatrzony podwójnym zapięciem. Ponadto dokładna analiza oprawy manuskryptu BN 3762 III wykazała, że pergaminowa k. 158, początkowo scharakteryzowana jako ochronna, pierwotnie była wyklejką tylnej okładki. W wyniku użytkowania książki musiała zapewne odkleić się od jej wewnętrznej powierzchni i tym samym zaczęła być traktowana jako karta ochronna. Jeśli zaś chodzi o karty chroniące papierowy przód kodeksu, na podstawie ich pozostałości można stwierdzić, że były wykonane z pergaminu i prawdopodobnie pochodziły z wcześniejszego okresu niż główny blok książkowy. Rękopis warszawski zachował natomiast pergaminowe wyklejki pochodzące z XV wieku. Karty opatrzone wyblakłym już, sporządzonym w języku francuskim spisem, którego nie udało się zidentyfikować. Dodatkowo na wewnętrznej stronie tylnej okładki (obecna wyklejka) znajduje się widoczny fragment tekstu *Peniteas cito*²⁴.

Odrębnym zagadnieniem jest ustalenie losów rękopisu BN 3762 III. W rękopisie można odszukać trzy rodzaje pieczętek. Najstarsza z nich, w formie napisu *IA·ZALVSKI*, to prywatna pieczętka Józefa Andrzeja Załuskiego. Prosty znak z inicjałami i nazwiskiem został odbity jedynie na recto drugiej karty manuskryptu. Druga, okrągła pieczęć przyozdobiona symbolem zamkniętej korony u góry, wstążkami u dołu oraz oznaczeniem literalnym *IIB* w środku, należy do Cesarskiej Biblioteki

²⁴ *Inwentarz rękopisów do połowy XVI wieku w zbiorach Biblioteki Narodowej*, oprac. J. Kaliszuk, S. Szyller, Warszawa 2012 (*Inwentarze Rękopisów Biblioteki Narodowej*, t. 3), s. 105.

Publicznej w Petersburgu. Pieczętka widnieje na dolnych marginesach kart 1r i 39r, pod głównym tekstem rękopisu na k.157v oraz na verso tylnej karty ochronnej (k.158v). Ostatnia pieczętka, również o okrągłym kształcie, jest znakiem własnościowym Biblioteki Narodowej w Warszawie, o czym świadczą wkomponowany motyw orła bez korony oraz napis *BIBLIOTEKA NARODOWA*. Pieczętka ta występuje najczęściej, a jej obecność można odnotować na następujących kartach manuskryptu: wyklejka przedniej okładki, dolne marginesy kart: k.1v, k.13v, k.77v, k.113r, k.157v oraz środek k.158v (tylna karta ochronna). Dodatkowo rękopis został opatrzony sygnaturami, które można potraktować jako uzupełnienie pieczętek. Sygnatura nadana przez Józefa Załuskiego nie zachowała się na żadnej z kart woluminu. Jej jedyną pozostałością może być fragment nalepki znajdujący się w dolnej części grzbietu, niefortunnie zasłonięty późniejszą sygnaturą. Do okresu rosyjskiego należy przyporządkować dwa oznaczenia: wcześniejszą sygnaturę *Caisse XI. N. 62* – wykonaną czarnym tuszem na przedniej wyklejce, najprawdopodobniej powiązaną z oznaczeniem *II (11?) 62* umieszczonym na górze grzbietu oraz późniejszą sygnaturę *Franc.F.XIV.19* – wykonaną ołówkiem pod głównym tekstem kodeksu na k.157v, nawiązującą do znajdującego się w dolnej części grzbietu oznaczenia *francuskaja otđ. XI (XIV?) N 19*. Natomiast pieczętka Biblioteki Narodowej została odbita na wyklejce przedniej okładziny oraz na k.157v i jest opatrzony sygnaturą *III 4068*. Obecna sygnatura badanego rękopisu znajduje się w lewym górnym rogu papierowej okładki chroniącej manuskrypt.

Na podstawie opisanych powyżej znaków własnościowych manuskryptu warszawskiego można odtworzyć kolejne etapy jego wędrówki. Niestety, nie zachowały się informacje dotyczące najwcześniejszej historii kodeksu, które okazałyby się pomocne przy identyfikacji fundatora i pierwszych właścicieli księgi. Nie są również znane okoliczności jej powstania. Jeśli przyjąć, że rękopis pochodzi z pierwszej ćwierci XVI wieku, nie wiadomo, jakie były jego losy na przestrzeni następnych dwóch stuleci aż do momentu włączenia manuskryptu do prywatnego księgozbioru Józefa Andrzeja Załuskiego. Od tego czasu los kodeksu BN 3762 III był związany z historią biblioteki braci Załuskich.

Biblioteka Załuskich²⁵ (od 1774 r. Biblioteka Rzeczypospolitej Załuskich Zwana²⁶) powstała pod koniec pierwszej połowy XVIII w. z inicja-

²⁵ Zob. J. Kozłowski, *Szkice o dziejach Biblioteki Załuskich*, Wrocław 1986, (Monografie z Dziejów Nauki i Techniki, t. 137).

²⁶ Zob. T. Zarzębski, *Biblioteka Rzeczypospolitej Załuskich Zwana (Fakty z dziejów)*, „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 27/28:1991/1992, s. 46.

tywy Józefa Andrzeja Załuskiego (1702–1774) oraz jego starszego brata, Andrzeja Stanisława (1695–1758)²⁷. Na główny trzon ksiąźnicy narodowej składał się okazały ksiąźgozbiór (Biblioteka Płocka), który bracia odziedziczyli po stryju. Dodatkowo Załuscy otrzymywali liczne dary. Do cennych nabytków należy zaliczyć Bibliotekę Żółkiewską (w skład której wchodziły także pozycje z ksiąźgozbiorów Stefana Batorego i Zygmunta Augusta), którą podarowała Załuskim wnuczka Jana Sobieskiego. Być może wcześniej rękopis BN 3762 III należał do któregoś z wymienionych zbiorów bibliotecnych. Należy pamiętać, że Załuscy powiększali zasoby biblioteki także własnym sumptem i możliwe jest, że badany kodeks został zakupiony. Manuskrypt warszawski do 1795 r. przebywał w Bibliotece Załuskich. Na przełomie 1794 i 1795 r. z rozkazu carycy Katarzyny II Wielkiej zbiory biblioteki braci Załuskich zostały wywiezione do Petersburga i włączone do nowo założonej Cesarskiej Biblioteki (od 1814 r. Cesarska Biblioteka Publiczna). Wśród zagrabionych rękopisów i druków znalazł się również kodeks BN 3762 III, o czym świadczą nadane znaki własnościowe – pieczętka Cesarskiej Biblioteki Publicznej oraz sygnatury *Caisse XI. N. 62.* i *Franc.F.XIV.19*. Dopiero po I wojnie światowej na mocy traktatu ryskiego (12 października 1920 r.) część zrabowanych zbiorów Biblioteki Załuskich oddano Polsce. Księgozbiór odzyskany w latach 1923–1934 stał się fundamentem utworzonej w 1928 r. warszawskiej Biblioteki Narodowej²⁸. W tamtym okresie z Petersburga powrócił także rękopis warszawski. Kodeks – zwrócony prawdopodobnie przed 1928 r. – początkowo był przechowywany w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, o czym świadczy rosyjska sygnatura *Franc.F.XIV.19* odnotowana w *Sigla codicum manuscriptorum qui olim in Bibliotheca Publica Leninopolitana exstantes nunc in Bibliotheca Universitatis Varsoviensis asservantur*²⁹. W 1930 r. manuskrypt przekazano Bibliotece Narodowej, gdzie, prawdopodobnie już po wojnie, kodeks opatriono pieczętką ksiąźnicy narodowej oraz sygnaturą *III 4068*, w kolejnych latach zmienioną na BN 3762 III.

Nie ulega wątpliwości, że podstawowym celem każdego manuskryptu jest przekazanie treści. W związku z powyższym nakreślony dotychczas

²⁷ Zob. *Encyklopedia wiedzy o ksiąźce*, red. A. Birkenmajer, B. Kocowski, J. Trzynański, Wrocław 1971, kol. 2576–2577 (hasło „Załuski”).

²⁸ Zob. T. Zarzębski, dz. cyt., 45–60.

²⁹ Zob. *Sigla codicum manuscriptorum qui olim in Bibliotheca Publica Leninopolitana exstantes nunc in Bibliotheca Universitatis Varsoviensis asservantur*, ed. cura Delegationis Polonicae in mixta Polono-Sovietica Commissione Peculiari Moscoviae, Kraków 1928, <Prace Biblioteczne Krakowskiego Koła Związku Bibliotekarzy Polskich, t. 4>, s. 57.

opis kodykologiczny rękopisu BN 3762 III należy uzupełnić o zestawienie oraz analizę znajdujących się w nim tekstów. Kodeks warszawski nie posiada pierwotnej intytulacji, na podstawie której można by ustalić nazwisko autora (autorów) i tytuł dzieła (dzieł) zamieszczonych w manuskrypcie. Wprawdzie na górnym marginesie recto pierwszej karty widnieje późniejszy napis: *Georgii Castellani Templum animae nobilium*, najprawdopodobniej dodany przez Józefa Andrzeja Załuskiego, jednakże podjęta przez niego próba identyfikacji treści rękopisu okazała się błędna. Szczegółowa analiza treści wykazała, że rękopis warszawski jest kompozycją 24 utworów autorstwa Jeana Molineta³⁰ (patrz Aneks). Większość tekstów zostało opatrzonych tytułami, niemniej jednak niektóre dzieła (nr 9 – *Le voyage de Napples*, nr 14 – *La journee de Therouenne*, nr 17 – *La tres desiree et prouffitable naissance de Charles d’Austrice*, nr 19 – *Les noeuf preux de gourmandise*, nr 22 – *Sur la nativité monseigneur le duc Charles* oraz nr 24 – *Reponse a ung rebus*) ich nie posiadają. Analiza incipitów oraz explicitów pozwoliła na jednoznaczną identyfikację tekstów, w których brak tytułów³¹. Na tej podstawie można potwierdzić, że badany manuskrypt jest jednolitym kodeksem, zawierającym kolekcję kilkudziesięciu utworów skopiowanych jeden pod drugim.

Większość dzieł Molineta zamieszczonych w kodeksie warszawskim to wiersze okolicznościowe, które powstawały równoległe do treści opisywanych w *Kronikach*. Wśród tych utworów trzeba przede wszystkim wymienić szereg poematów upamiętniających ważne wydarzenia z życia książąt burgundzkich. Do tego typu liryków należy z pewnością zaliczyć wiersz *La nativité madame Lienor* (po listopadzie 1498 r.³²), który powstał z okazji narodzin Eleonory Habsburg (Austriackiej), córki Filipa I Pięknego Habsburga i Joanny I Kastylijskiej oraz dwa poematy: *La tres desiree et prouffitable naissance de Charles d’Austrice* i *Sur la nativité monseigneur le duc Charles* (po marcu 1500 r.) napisane na cześć nowo narodzonego Karola V Habsburga, najstarszego syna Filipa Pięknego i Joanny Kastylijskiej. W skład tej grupy utworów wchodzi również: *Le naufrage de la pucelle* (po sierpniu 1477 r.), opisujący mariaż Marii Burgundzkiej z Maksymilianem I Habsburgiem, *L’alliance matrimoniale des*

³⁰ Jedynym wyjątkiem jest wiersz *Recollection des merveilleuses advenue* (k. 81r–105r), który jest wynikiem współpracy Jeana Molineta oraz jego mistrza Georgesa Chastelaina (informacja pochodzi z wstępu poprzedzającego utwór na k. 81r).

³¹ Analiza przeprowadzona na podstawie najpełniejszej i zarazem najnowszej edycji krytycznej poezji Molineta: *Les faitz et dictz de Jean Molinet*, publ. par N. Dupire, Paris 1936–1939, 3 vol., <Société des Anciens Textes Français>.

³² Wszystkie daty powstania omawianych utworów kodeksu warszawskiego zostały zaczerpnięte z edycji N. Dupire’a zob. przyp. 31.

enfants d'Austrice et d'Espagne (październik 1496 r.) i *L'arche ducalle* (po październiku 1501 r.), upamiętniające uroczystość podwójnych zaślubin – Filipa Pięknego z Joanną Kastylijską oraz Małgorzaty Habsburg z Janem z Asturii. Kolejne teksty dokumentujące pamiętne wydarzenia z życia rodziny książęcej to elegia *Le trosne d'honneur* (po czerwcu 1467 r.), w której Molinet rozpacza nad wielką stratą, jaką jest śmierć szlachetnego księcia burgundzkiego Filipa Dobrego, oraz pieśń żałobna *Complainte sur la mort madame d'Ostrisse* (po marcu 1482 r.), w której autor ubolewa nad śmiercią księżnej Marii Burgundzkiej. Pisarz poświęcił Marii Burgundzkiej także inny wiersz, *Le chappellet des dames* (po lipcu 1478 r.), prezentujący cnoty księżnej. Do poezji okolicznościowej zalicza się również utwory o charakterze politycznym. W rękopisie warszawskim zostały zamieszczone trzy dzieła tego typu: poematy *Le temple de Mars* (po wrześniu 1475 r.) oraz *La ressource du petit peuple* (po maju 1481 r.), odnoszące się do nieustających konfliktów burgundzko-francuskich, oraz wiersz *Le voiage de Napples* (po wrześniu 1496 r.), nawiązujący do wyprawy króla Francji Karola VIII Walezjusza do Włoch, która miała zapoczątkować podbój Królestwa Neapolu. Kolejnym rodzajem utworów okolicznościowych są poematy prezentujące wydarzenie militarne. Analizowany manuskrypt posiada jeden taki tekst – *La journee de Therouenne* (po sierpniu 1479 r.), opisujący bitwę pod Therouanne, rozgrywającą się między Burgundią i Francją. Wśród innych utworów okolicznościowych trzeba uwzględnić *Le bergier sans solas* (lipiec 1485 r.) oraz *Recollection des merveilleuses advenues* (po 1496 roku).

Ponadto rękopis warszawski obfituje w poezje o różnorodnej tematyce określane jako „poésies familières”, które zazwyczaj mają wydźwięk dydaktyczny i moralizatorski. Należą do nich: *Le debat du viel gendarme et du viel amoureux* (data powstania nieznana), *Le hault siege d'amours* (data powstania nieznana), *La bataille des deux deesses* (data powstania nieznana) oraz *Le debat d'apvril et de may* (data powstania nieznana).

Nie można zapominać, że Molinet – jako główny przedstawiciel Wielkich Retoryków – potrafił umiejętnie bawić się słowem, czego dowodem są trzy utwory-rebusy zamieszczone w kodeksie BN 3762 III: *Lettre a monseigneur l'archiduc quand il alla en Espagne* (po listopadzie 1501 r.), *Lettre a maistre Loÿs Compere* (data nieznana) oraz *Reponse a ung rebus* (data nieznana). Na szczególną uwagę zasługuje pierwszy z wymienionych tekstów, który w rękopisie warszawskim został opatrzony rysunkiem okrętu. Statek symbolizujący morze (fr. „mer”, łac. „mare”) jest połączony za pomocą linii z pierwszym i ostatnim wersem utworu, których ostatnie niekompletne wyrazy powinny zostać uzupełnione wła-

śnie słowami „mer” bądź „mare”. Całość tworzy swego rodzaju ciekawy rebus.

Oprócz tego Molinet tworzył także poezje o tematyce religijnej. W badanym manuskrypcie został zamieszczony jeden z tego rodzaju wierszy – *Oroison a la glorieuse Vierge Marie* (data powstania nieznana) – modlitwa do Marii Dziewicy. Autor słynał również z tekstów satyrycznej. Rękopis posiada jedną z napisanych przez niego parodii – *Les noeuf preux de gourmandise* (data powstania nieznana).

Badanie tradycji rękopiśmiennej utworów poetyckich Jeana Molineta rozpoczął Noël Dupire³³. W celu ustalenia tekstu opracowanej edycji badacz przeanalizował liczne manuskrypty zawierające poezje nadwornego poety książąt burgundzkich. Dla ułatwienia przedsięwzięcia Dupire podzielił zebrane kodeksy na trzy grupy. Do pierwszej grupy zaliczył rękopisy, które posiadają największą liczbę wierszy Molineta. Wśród manuskryptów tych należy wymienić: A – Tournai, Bibliothèque communale, 105³⁴; B – Arras, Bibliothèque municipale, 692³⁵ oraz C – Bibliothèque James de Rothschild 471. Następny zbiór składa się z manuskryptów zawierających tylko jedno dzieło poetyckie, którym jest właśnie tekst Wielkiego Retoryka. Zaliczamy do nich: D – Bruxelles, Bibliothèque royale, II. 2604; E – BnF fr. 14980 (anc. suppl. fr. 2427) oraz F – BnF nouv. acq. fr. 21532. W ostatniej grupie zostały zgromadzone kodeksy z różnorodnymi utworami (tzw. „klocki”), w tym także autorstwa Molineta. Są to: a – BnF fr. 1642 (anc. 7640); b – BnF fr. 1716 (anc. 7685); c – BnF fr. 1717 (anc. 7686); d – BnF fr. 1721 (anc. 7687); e – BnF fr. 2200 (anc. 7998, De La Mare 220); f – BnF fr. 2375 (anc. 8060); g – BnF 12490 (anc. suppl. fr. 208); h – BnF 19165 (St-Germain fr. 1663); i – BnF fr. 24038 (Gaignières 754); j – BnF fr. 24052 (Sorbonne 1489); k – BnF fr. 24315 (La Vallière 65); l – BnF nouv. acq. fr. 4061; m – BnF nouv. acq. fr. 10262; n – Bruxelles, Bibliothèque royale 21521–21531; o – Bruxelles, Bibliothèque royale 21551–21596; p – Bruxelles, Bibliothèque royale II 2545; q – Tournai, Bibliothèque communale 137; r – Paris, Bibliothèque Sainte-Geneviève 2734; s – Bibliothèque Sainte-Geneviève 2712; t – Amiens, Bibliothèque municipale 333; u – Bibliothèque James de Rothschild 31; w – Valenciennes, Bibliothèque municipale 595; x – Londyn, British Library, Royal 19 A XVII oraz y – Berlin, Preußischer

³³ Warto także przestudiować nowszą pracę autorstwa A. Armstronga (dz. cyt.).

³⁴ Zgodnie z informacją zamieszczoną przez A. Armstronga (dz. cyt., s. 21) rękopis Tournai, Bibliothèque communale, 105 został zniszczony w 1940 roku.

³⁵ Zgodnie z informacją zamieszczoną przez A. Armstronga (tamże, s. 22) sygnatura manuskryptu Arras, Bibliothèque municipale, 692 została zmieniona na: Arras, Bibliothèque municipale, ms. 619.

Kulturbesitz, Staatliche Museen, Kupferstichkabinett 78.B.17³⁶.

Analiza powyższych zestawień kodeksów z utworami Molineta prowadzi do wniosku, że kodeks BN 3762 III nie został wymieniony w żadnej grupie. Tym samym oznacza to, że jego treść nie była analizowana w czasie przygotowywania edycji utworów poetyckich Molineta. Po przeprowadzeniu wstępnej analizy można stwierdzić, że kodeks warszawski jest najbardziej zbliżony do pierwszej grupy rękopisów wyróżnionej przez Dupire'a. Należałoby zatem rozpisać zawartość kodeksów A, B oraz C i porównać wykazy z zestawieniem utworów rękopisu warszawskiego.

W grupie pierwszej, jak wspomniano, znalazły się trzy kodeksy:

- A. Tournai, Bibliothèque communale, 105, zawierający 129 utworów Molineta,
- B. Arras, Bibliothèque municipale, ms. 619, obejmujący 66 wierszy Molineta,
- C. Bibliothèque James de Rothschild 471, zawierający 84 wiersze Molineta.

Manuskrypt warszawski jest najuboższym rękopisem spośród kodeksów pierwszej grupy, ponieważ liczy zaledwie 24 utwory. Tym niemniej manuskrypt A nie posiada dwóch wierszy, które znajdują się w kodeksie warszawskim: *Sur la nativité monseigneur le duc Charles* oraz *Lettre a maistre Loÿs Compere*. Rękopis B nie zawiera zaś ośmiu utworów: *Le bergier sans solas*, *Le debat du viel gendarme et du viel amoureux*, *Le collection de merueilleuses auenues*, *L'arche ducalle*, *Oroison a la glorieuse Vierge Marie*, *Sur la nativité monseigneur le duc Charles*, *Lettre a monseigneur l'archiduc quand il alla en Espagne* oraz *Reponse a ung rebus*. Natomiast w kodeksie C brakuje sześciu dzieł: *Le temple de Mars*, *Le bergier sans solas*, *Le debat du viel gendarme et du viel amoureux*, *Recollection des merveilleuses advenues*, *La journee de Therouenne* oraz *L'arche ducalle*.

W związku z powyższym zestaw i układ tekstów zamieszczonych w rękopisach pierwszej grupy nie są zbieżne ze strukturą badanego kodeksu. Na tej podstawie wolno zaryzykować stwierdzenie, że manuskrypt BN 3762 III jest nieznanym dotąd przekazem wierszy Molineta (lub nieznaną redakcją jego poezji). Postawioną tezę można potwierdzić (lub sfalsyfikować) w oparciu o dokładne zbadanie treści utworów poetyckich rękopisu warszawskiego.

Przeprowadzona analiza treści badanego kodeksu pozwala na wyciągnięcie licznych wniosków. Przede wszystkim osoba przepisująca tekst

³⁶ Zob. N. Dupire, *Étude critique des manuscrits et éditions des poésies de Jean Molinet*, Paris 1932.

zmieniała kolejność sąsiadujących ze sobą wyrazów, a nawet – całych wersów. Przykładowo w 243 wersie utworu *Le temple de Mars* przedstawiono kolejność wyrazów „la paix” oraz „tousjours”, a w wersie 259 – słów „corps i „teste”. Natomiast w wierszu *Le throsne d'honneur* miejscami zostały zamienione wyrazy „saiges” oraz „philosophes” w wersie 21, a także „tout clarete” i „fut” w wersie 39. Dodatkowo w utworze *Le naufrage de la pucelle* można odnotować zamianę kolejności wersów „Pere amiable, eternel, veritable” i „Inestimable, excellent, ineffable”. Ponadto kopista równie często pomijał pojedyncze słowa w poszczególnych strofach. Przykładowo w tekście *Le throsne d'honneur* w wersach 5, 6 i 7 brakuje odpowiednio wyrazów: „joyeusement”, „plaisamment” i „et esjoir”. Zaś w wierszu *Le naufrage de la pucelle* w 17 wersie pominięto słowo „convent”, a w wersie 163 – wyraz „tout”. Jednak przede wszystkim należy odnotować, że pewne fragmenty występujące w rękopisie warszawskim nie pokrywają się z edycją Dupire'a. Zdarza się, że niektóre wyrazy zostały zastąpione zupełnie innymi słowami. Przykładowo w utworze *Le naufrage de la pucelle* w wersie 24 zamiast wyrazu „bonnes” występuje słowo „nobles”. Zaś w 29 wersie utworu *Le chappellet des dames* wyraz „fleur” został zastąpiony słowem „floriste”, a w wersie 31 na miejscu wyrazu „gardinet” pojawia się słowo „jardin”. Co więcej, w tekście można odszukać także dodane nowe wyrazy. Przykładowo w wersie 48 tekstu *Le chappellet des dames* zostały dopisane słowa: „et plaisant pastorelle”, a w wersie 169 – wyraz „sagess”. Natomiast w utworze *Le naufrage de la pucelle* pojawił się nowy wyraz „virginie” w wersie 10. Przetawienie słów i pominięcie niewielkich partii tekstu można wytłumaczyć nieuwagą kopisty. Tymczasem obecność nowych wyrazów dowodzi, że rękopis warszawski nie jest kopią któregośkolwiek z wyżej wymienionych kodeksów. Tym samym wyniki analizy treści potwierdzają, że manuskrypt BN 3762 III jest nie tylko nieznanym przekazem utworów poetyckich Jeana Molineta, lecz także nieznaną redakcją – kolekcją wierszy Molineta.

Aneks

Wykaz zawartości rękopisu BN 3762 III

1. k. 1r–7v: [Jean Molinet], *Le temple de martz*.
On tempz de doeul que mauors le tyrant>...<*chascun na point son molin net*.
(wyd. *Le temple de Mars*, [w:] *Les faitz et dictz de Jean Molinet*, publ. par Dupire N., Paris 1936–1939, 3 vol., <Société des Anciens Textes Français>, s. 65–76).
2. k. 8r–17r: [Jean Molinet], *Le throsne dhonneur*.
Durant le tampz que titan>...<*te doinst le throsne dhonneur*.
(wyd. *Le trosne d'honneur*, [w:] tamże, s. 36–58).
3. k. 17v–32r: [Jean Molinet], *Le nauffraige de la pucelle*.
Aguillonnee dangnoiseuse pointure>...<*le nauffraige de la pucelle*.
(wyd. *Le naufrage de la pucelle*, [w:] tamże, s. 77–99).
- k. 32v – niezapisana.
4. k. 33r–50r: [Jean Molinet], *Le chappelet des dames*.
Quant zephirus de sa tres douce alaine>...<*molu le chappellet des dames*.
(wyd. *Le chappellet des dames*, [w:] tamże, s. 100–126).
5. k. 50v–65r: [Jean Molinet], *Le refuge du petit poeuple*³⁷.
Lacteur. Pour ce que nagaires vent fally aux vollans>...<*noble edouart roy des angloys*.
(wyd. *La ressource du petit peuple*, [w:] tamże, s. 137–161).
- k. 65v – niezapisana.
6. k. 66r–74r: [Jean Molinet], *Le bregier sans soul las*.
Depuis que paon aist mis ses buseaulx sus>...<*bregiers sans soul las*.
(wyd. *Le bergier sans solas*, [w:] tamże, s. 209–224).
- k. 74v – niezapisana.
7. k. 75r–80v: [Jean Molinet], *Lhomme arme et lhomme amoureux*.

³⁷ W utworze brakuje 31 ostatnich wersów, od „[...] *Mon espoir, mon fere germain*” do „[...] *La ressource du petit peuple*”. Najprawdopodobniej miały być one umieszczone na k. 65v, która pozostała niezapisana.

- En ung gent et joieux pourprius>...<Je ne seray plus vert vestu.
(wyd. *Le debat du viel gendarme et du viel amoureux*, [w:] tamże, s. 616–627).
8. k. 81r–105r: Jean Molinet, *Le collection de merueilleuses auenues*³⁸.
Qui veult oir merueille>...<se morut en sa main.
(wyd. *Recollection des merueilleuses advenues*, [w:] tamże, s. 284–334).
9. k. 105v–109r: [Jean Molinet], [*Le voiage de Napples*]³⁹.
Ja soit ce tres haulte et puissant prince>...<vive le roy dans plus dun million.
(wyd. *Le voiage de Napples*, [w:] tamże, s. 277–283).
- k. 109v – niezapisana.
10. k. 110r–118r: [Jean Molinet], *Le siege damours*⁴⁰.
En ung vert bois dessoubz une rimiere>...<faites vegille lisies lennangille.
(wyd. *Le hault siege d'amours*, [w:] tamże, s. 569–583).
- k. 118v – niezapisana.
11. k. 119r–121r: [Jean Molinet], *La bataille des deux deesses*.
Par zephirus qui widoit ses souffles>...<dieu doinst renchon au petit prisonnier.
(wyd. *La bataille des deux deesses*, [w:] tamże, s. 709–713).
12. k. 121v–126r: [Jean Molinet], *Le debat dapuril et de May*.
May gentil moys que tu es endupe>...<tousiours bon droit a bon mestier dayde.
(wyd. *Le debat d'apvril et de may*, [w:] tamże, s. 607–615).
13. k. 126v–135v: [Jean Molinet], *Complainte pour le trespas de madame Marie de bourgongne ducesse daustrisse et vrie que fille du duc charles que dieu absoille*.
En tant que pert aurora ses grans pleurs>...<chacun na point son molin net.
(wyd. *Complainte sur la mort madame d'Ostrisse*, [w:] tamże, s., 162–180).

³⁸ Utwór został opatrzoney na k. 81r następującym wstępem: „*Le collection de merueilleuses auenues en nostre tamps commenchie par le tres elegant orateur mesire george chastellain chevalier indiciaire hystoriographe de tres illustre prince Monssie le duc de bourgongnie et continue jusques a present par maistre Jehan molinet*”.

³⁹ W rękopisie utwór nie został opatrzoney tytułem.

⁴⁰ W utworze brakuje 4 ostatnich wersów, od „[...] *De toute agile, amoureuse puissance*” do „[...] *A tant fais fin du hault siege d'amours*”.

14. k. 136r–140v: [Jean Molinet], [*La journee de Therouenne*]⁴¹.
Chante clio jue de ta musette>...<*vive le duc maximilianus*.
(wyd. *La journee de Therouenne*, [w:] tamże, s. 127–136).
15. k. 141r–143v: [Jean Molinet], *La tres illustre et tres noble aliance de mes-
sieurs les enffans daustrice aux enffans despaigne*.
Le tres illustre elegant orlalin>...<*oncles nepveux et leurs nobles familles*.
(wyd. *L'alliance matrimoniale des enfants d'Austrice et d'Espaigne*, [w:]
tamże, s. 335–340).
16. k. 144r–146r: [Jean Molinet], *La nativite de mademoiselle lienor daustrice
fille de monssieur larchiduc*.
Gentilz bergiers veans du chiel le cours>...<*dieu soit leurs corpz et leurs
ames gardant*.
(wyd. *La nativité madame Lienor*, [w:] tamże, s. 347–351).
17. k. 146v–150r: [Jean Molinet], [*La tres desiree et prouffitable naissance de
Charles d'Austrice*]⁴².
Larche de paix des aultres loutrepasse>...<*grain et bon vent vostre humble
molinet*.
(wyd. *La tres desiree et prouffitable naissance de Charles d'Austrice*, [w:]
tamże, s. 352–358).
18. k. 150v–152v: [Jean Molinet], *Larche ducale*.
Gentilz bergiers desirant vivre en paix>...<*crions noel et se faisons grans
Fux*.
(wyd. *L'arche ducalle*, [w:] tamże, s. 367–370).
19. k. 153r–154r: [Jean Molinet], [*Les noeuf preux de gourmandise*]⁴³.
Le bible fait mencion>...<*grant buveur nest jamais rice*.
(wyd. *Les noeuf preux de gourmandise*, [w:] tamże, s. 536–539).
20. k. 154r–154v: [Jean Molinet], *A nostre seigneur*⁴⁴.
Prince eternal puis quon reverenda>...<*James que la*.
(wyd. *Oroison a la glorieuse Vierge Marie*, [w:] tamże, s. 457–459).
21. k. 154v–155r: [Jean Molinet], *Magistro loudouico compere*.

⁴¹ W rękopisie utwór nie został opatrzone tytułem.

⁴² W rękopisie utwór nie został opatrzone tytułem.

⁴³ W rękopisie utwór nie został opatrzone tytułem.

⁴⁴ Tekst zatytułowany w rękopisie jako *A nostre seigneur* (k. 154r–154v) jest fragmentem utworu *Oroison a la glorieuse Vierge Marie; Vierge sacree, a qui Dieu concede*>...<*Jamés que la*.

- Compere vous passes le [temps]>...<la bassee. Je me re[pose].*
(wyd. *Lettre a maistre Loÿs Compere*, [w:] tamże, s. 779).
22. k. 155r–156r: [Jean Molinet], [*Sur la nativité monseigneur le duc Charles*]⁴⁵.
O quanti glorisa luce>...<conduis ez maisons divines.
(wyd. *Sur la nativité monseigneur le duc Charles*, [w:] tamże, s. 359–361).
- k. 156v – niezapisana.
23. k. 157r: [Jean Molinet], *A monseigneur larchiduc.*
Clarissime princeps que a[mare]>...<et molinet qui se prend a ri[mer].
(wyd. *Lettre a monseigneur l'archiduc quand il alla en Espaigne*, [w:] tamże, s. 371–372).
24. k. 157v: [Jean Molinet], [*Reponse a ung rebus*]⁴⁶.
Jay lut vostre rebus fort plaisant a cest>...<[jo]yssance de bien et en fin para[dis].
(wyd. *Reponse a ung rebus*, [w:] tamże, s. 780).

Streszczenie

Antologia poezji Jeana Molineta w kodeksie Biblioteki Narodowej 3762 III

Niniejszy artykuł stanowi analizę rękopisu o sygnaturze BN 3762 III, znajdującego się w zbiorach specjalnych Biblioteki Narodowej w Warszawie. Manuskrypt warszawski zawiera kolekcję utworów poetyckich Jeana Molineta, francuskiego pisarza drugiej połowy XV wieku, związanego z dworem burgundzkim. W pierwszej części artykułu nakreślono biografię nadwornego poety i oficjalnego kronikarza książąt burgundzkich – Jeana Molineta. Następnie zostały zamieszczone i omówione wyniki badań uzyskane w wyniku przeprowadzonej analizy kodykologicznej poszczególnych elementów kodeksu warszawskiego (budowa fizyczna, historia a także zawartość manuskryptu). Po przeprowadzeniu szczegółowej analizy można stwierdzić, że w kodeksie BN 3762 III znajduje się nieznaną redakcją utworów Jeana Molineta, sporządzoną w pierwszej ćwierci XVI w.

⁴⁵ W rękopisie utwór nie został opatrzony tytułem.

⁴⁶ W rękopisie utwór nie został opatrzony tytułem.

Summary

Manuscript 3762 III of the Polish National Library –
An Anthology of Poetry by Jean Molinet

The article presents an analysis of the manuscript 3762 III of the Polish National Library, which contains a collection of poetic works by Jean Molinet, a French writer, active at the ducal court of Burgundy, during the second half of the 15th century. In the first part of the article, M. Staniszewska portrays the life and achievement of the court poet and official historiographer of the Duchy of Burgundy – Jean Molinet. Next, she moves on to describe her research on the manuscript, which comprised a detailed codicological analysis of discrete sections of the codex, and a discussion of its history. In result of her efforts, M. Staniszewska established that manuscript BN 3762 III comprises an unknown in historical literature redaction of Molinet's poetry, which was compiled during the first quarter of the 16th century.